

Проте існують програми перепідготовки вчителів, наприклад уряд Швеції виділив на перепідготовку такої категорії фахівців у 2007-2009 роках 51 мільйон шведських крон [5, 91].

Значний вклад у розвиток дослідницької роботи щодо мовної освіти іммігрантів, організації перепідготовки персоналу, а також будівництва мережі відповідного профілю робить Національний центр з питань шведської мови як другої, заснований у 2001 році і, який фінансується Міністерством освіти Швеції. Починаючи з 1981 року у Стокгольмському університеті плідно працює підрозділ білінгвізму, який у 1988 році набув статусу Центру досліджень білінгвізму. Важливу роль у цьому процесі з 1998 року відіграє Інститут шведської мови як другої у Гетеборзькому університеті [5, 86].

Висновки. Одним із напрямів інтеграції іммігрантів у Швеції є державна програма вивчення шведської мови іммігрантами, яка для багатьох учасників програми стала першим етапом самоствердження і відходу від маргіналізації. Сорокарічний практичний досвід освіти іммігрантів від пілотного проекту в інституціях неформальної освіти дорослих до постійної навчальної програми з кваліфікаційними вимогами до вчителів. У зв'язку з цим доцільно в подальшому звернути увагу на дослідження деяких аспектів професійної підготовки таких фахівців.

Література: 1. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050р. (колектив авторів) / за ред. Чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. – К.: Український центр соціальних реформ, 2006. – 138 с.; 2. Кристина Каллас, Кристьян Калдур. Політика в сфері інтеграції і мери по ёё применению. Исследования удачной практики применения на примере Швеции, Дании и Великобритании. – Тарту, 2007. – 75 с.; 3. Позняк О.В., Шишкіна Л.Я., Свінцицький В.В. Прогнозування етнічного складу населення України / Демографія та соціальна економіка/Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України – 1(9) – 2008. – 236 с. С. 132-141.; 4. Швеція – карманний путеводитель. Факты и полезные советы для новых жителей страны. – Integrationsvrket. – 2003. – 296 с.; 5. Inger Lindberg and Karin Sandwall. Nobody's darling? Swedish for adult immigrants: A critical perspective// Prospect Vol 22.No.3 2007 – P/79-94.; 6. Miho Naguma, Moonhee Kim, Satya Brink and Janna Teltemann. OECD Reviews of Migrant Education. Sweden. – OECD. – 2010. – 85 p.; 7. New Syllabus for Swedish for immigrants (sfi) http://www.skolverket.se/content/1/c/4/77/00/SFi_engelska.pdf; 8. SFI – results, implementation and teachers skills. An evaluation of Swedish for Immigrants (2009:2) http://www.statskontoret.se/statskotoret/templates/Page_4126.aspx; 9. Teacher Education in Europe // An ETUCE Policy paper// - ETUCE – Brussels, 2008. – 62 p http://etuce.homestead.com/Publications2008/ETUCE_Policy_Paper_en_web.pdf.

УДК 372.011(477) – 053.2/.5

Квас О.В.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ДИТИНА І ДИТИНСТВО В УКРАЇНСЬКІЙ ВИХОВНІЙ ТРАДИЦІЇ

У статті на основі етнографічних, історичних, історико-педагогічних, етнопедагогічних праць аналізуються погляди українського народу на дитину та дитинство. Доводиться, що попри певну міфологізацію українського сімейного виховання у сучасних етнопедагогічних працях, воно не завжди мало гуманний характер стосовно виховання.

Ключові слова: дитина, дитинство, виховання, методи виховання.

Актуальність. Дитинство – це етап онтогенетичного розвитку індивіда, що починається з народженням дитини і закінчується безпосереднім включенням у доросле життя (звичайно, у підлітковому віці). Дослідження психологів та дані етнографії про розвиток дітей у різних суспільствах сприяли подоланню панівних довгий час уявлень про дитинство як «натуральну стадію», що володіє певними універсальними для всіх часів і народів властивостями. Насправді, будучи соціокультурним феноменом, дитинство має конкретно-історичний характер та історію розвитку. Головна соціальна функція дитинства, що полягає у підготовці людини до самостійної дорослої праці, визначає специфіку вікової диференціації, тривалість та своєрідність дитинства. На характер і зміст окремих періодів дитинства також впливають конкретні соціально-економічні й етнокультурні особливості суспільства, в якому живе дитина, і, насамперед, система суспільного виховання [14, 121].

Для реконструкції культурно-символічних моделей дитинства та дитини, що існують у культурних традиціях різних народів, важливим є огляд історичних, етнографічних, педагогічних, соціологічних джерел.

Основою для інтерпретації фактів та явищ зі сфери дитинознавства у різних народів є етнографія. Серед цих матеріалів особливо виділяється праця українського науковця Марка Грушевського «Дитина у звичаях і віруваннях українського народу» з коментарями З. Кузелі. [3], [5] Вона охоплює широкий віковий діапазон: від вагітності до підліткового віку. Автор спирається на матеріал (в основному зразки матеріальної культури), зібраний у містечку Суботіві та сусідніх слободах (південна Київщина). За словами З. Кузелі, автор уперше в українській етнографії подивився на життя дитини, як на окрему цілість і зібрав широкий матеріал, що охоплює не лише розвиток і зростання дитини від народження до парубочого віку, але і всі

заходи перед приходом у світ, її парубочий і дівочий вік на початку статевої зрілості, її пісні, казки, малюнки тощо. При цьому він не обмежився описуванням звичаїв та обрядів, але глянув глибше у душу немовляти і підлітка, у психологію родичів й оточення, серед якого зростає молоде покоління і дав дуже пластичний образ розвитку дитячого тіла й душі. М. Грушевський першим намагався критичним оком глянути на всі прояви дитячого життя, і тому саме від цього дослідження можна датувати серйозні початки студій над дітьми [12, XVIII].

А вже З. Кузеля так опрацював ці матеріали, що, за словами І. Франка, «до кожного важнішого моменту у студіях над українською дитиною додавав або пояснення про етнологічні зв'язки цього моменту з міжнародними чи місцевими явищами в різних краях і у різних народів, або реєстри книжок, де говориться про такі самі явища. Таким способом зроблено все, що може дати сучасний стан науки для дослідження і вистудювання тих явищ, таких многоважних для розуміння традиції і життєвих звичок народу» [19, 8].

Серед етнографічних праць з проблем дитини та дитинства на увагу заслуговують також праці М. Дерлиці [7], Н. Заглади [9], Д. Лепкого [14] та ін. Саме Н. Заглада описала явища дитячого побуту, тобто «дитячу субкультуру» і зробила це вперше в українській етнографії. Очевидно, що праця науковців у цьому руслі була би пліднішою, якби з середини 30-х рр. ХХ ст. етнографія не була зведеною до статусу допоміжної наукової дисципліни та оголошеною «буржуазною лженаукою».

У межах соціології, психології, етнографії проблеми дитинства стали предметом зацікавлень І. Кона [11]. Вважаючи, що багатогранність дитинства потребує багатовимірного дослідження, образи дитинства слід, на думку вченого, розглядати:

- естетично – як демонстрацію можливостей того чи іншого художнього напрямку, стилю «романтична дитина» на відміну від «просвітницької»;
- соціологічно – як відображення класових, станових, екологічних та інших особливостей стилю життя і виховання; «міське» дитинство – на відміну від «сільського», «селянське» – на відміну від «поміщицького», «буржуазне» – на відміну від «пролетарського»;
- психологічно – образи дитинства як втілення різних психологічних, особистісних типів»;
- ідеологічно – зацікавлення дитинством найяскравіше виражене у тих письменників, які найбільше віддані ідеї давнини, ґрунту, патріархального укладу;
- біографічно – як відображення індивідуальних рис характеру та біографії автора;
- історично – еволюція образів дитинства і реального становища дітей від ХVІІІ до ХХ ст.;
- етнологічно – «північноамериканське дитинство» – на відміну від «мексиканського» чи «німецького» [11, 436].

З історичної та історико-педагогічної точки зору проблему дитини та дитинства досліджувала польський педагог Д. Жолондз-Стрелбчик [21]. На основі зразків матеріальної культури: скульптур, нагробків, гравюр, картин, літературних творів тощо, вона намагалась відтворити світ дитинства від середньовіччя до ХХ ст.

Серед педагогічних джерел найбільш відомими є праці М. Стельмаховича [17], Є. Сявакко [18] з проблем етнопедагогіки. Якщо етнографічні твори здебільшого описують побут дитини, то названі науковці зосереджують увагу на проблемах виховання та навчання у народній виховній традиції.

Народна педагогіка – це цілісна педагогічна система, що має чітко означену мету виховання і традиційно усталені засоби для її досягнення. Зміст і методи народної педагогіки базуються на народному світобаченні й народній психології, тобто етнопедагогіка відтворювалася відповідно до народної душі, ментальності [18, 192].

При цьому культура усіх народів володіє унікальною властивістю відтворювати сукупний духовний досвід, транслювати його. У ній стоять поряд різноманітні традиції: народні та наукові, монотеїстичні та язичницькі, утилітарні та романтичні. Без труднощів розрізняємо у культурі різних народів і часів дивну спільність, «зрозумілість» – те, що робить нас співучасниками життя народів, що жили та живуть у неподібній до нашої етнічній культурі чи епосі [5, 30].

Відповідно, педагогічна культура різних народів, їхні погляди на виховання підростаючого покоління багато в чому подібні, мають багато спільних рис, хоча мають і свої відмінності.

Так, кордоцентричність української вдачі, мрійливість, лагідність і ліризм нашого народу зумовили загальний гуманістичний стиль української етнопедагогіки. Цей гуманізм, насамперед, виявляється в особливому ставленні до дитини, її здоров'я і благополуччя у системі народних цінностей [18, 192].

Мета статті – аналіз поглядів на дитину і дитинство в українській виховній традиції та виявленні основних підходів до його дослідження в етнографічній, історичній, етнопедагогічній літературі.

В українській етнопедагогіці дитина – дар Божий, її слід оберігати й доглядати, дбати про її тендітну душу, не допускати наруги над нею [18, 192]. Про щастя мати дітей ідеться у низці народних прислів'їв та приказок: «Діти – то Божа роса», «Малі діточки, що ясні зірочки: і світять, і радують у темну ніченьку» [18, 215], «Діти – найбільша радість у світі», «Хата з дітьми – базар, а без дітей – пуста» [7, 143]. Бажаючи комусь добра, українці згадували дітей: «Година вам щаслива! Щоб ви бачили сонце, світ і дітей перед собою». Така ж думка простежується і в етнопедагогіці інших народів: «Без гілок не дерево, без дітей – не сім'я», «Бездітний, як дуплисте дерево: ні лика, ні дров», «Де діти, там і радість» (росіяни), «Діти – основа щастя», «З дітьми багато клопоту, та без них – і світ немилий» (туркмени), «Діти окраса дому» (азербайджанці) [16, 95].

У народу існувало переконання, що кожна сім'я повинна мати дітей: «А як не росте й одна дитина, то

на старості трудна година». Про важливе значення функції продовження роду свідчать, зокрема, весільні побажання: «Бодай на вас добра година та грошей торбина, а до того дівтори сотні півтори», «Скільки у стелі дощок, щоб у тебе було стільки дочок», «Скільки в лісі пеньків, щоб у тебе було стільки синків!» [16, 95]. При цьому в Україні завжди було прихильне ставлення до багатодітності: «Один син – не син, два сини – півсина, три сини – от тільки син», «У нього дочок сім, то й щастя всім» [18, 215]. Схвальне ставлення до багатодітності висловлено у низці українських народних прислів'їв і приказок: «Як грибочки ростіть, діточки!», «Сім синів годуку, всім щастя готую», «Сім дочок – свій таночок». Мордовці кажуть: «Багатодітні батьки рід людський тримають» [16, 96]. Разом з цим, перевага надавалася народженню хлопчиків, що є традиційним для всіх слов'янських народів. Наприклад, у південних слов'ян, жінка, що народжувала винятково дівчат, не мала поваги у чоловіка та прирівнювалася до неплодних [2, 32].

Українська етнокультурна традиція передбачала чіткі вікові межі, коли повнолітня молодь мала одружитися. Шлюб був одним із важливих соціальних інститутів, пов'язаних із певною системою ритуальних форм, мотивів та символів. Шлюб і народження дітей у шлюбі, як нормативні обставини для продовження роду, були, з точки зору традиції, обов'язково-нормативними етапами життєвого циклу індивіда. Не випадково існувала велика кількість дошлюбних, шлюбних, післяшлюбних звичаїв та ритуальних дій, які мали на меті забезпечити плідність подружжя. Магічні дії, спрямовані на народження нащадків (переважно чоловічої статі), були невід'ємною частиною структури весільного обряду [20, 10-11].

А вже відразу після народження, у момент перев'язування пуповини конопляною пряжею, намагалися програмувати плідність дівчинки. Якщо при цьому використовувалися волокна «жіночих» рослин з насінням («матірка»), то

вважалося, що у майбутньому вона матиме дітей, а якщо інших (т.зв. «плоскінь») – буде неплодною [2, 25; 13, 269].

Неплідність в українській народній традиції вважалася великим нещастям: «Бездітна людина – що неплодне дерево» [16, 97]. Вона була великим горем для сім'ї та причиною конфліктів між подружжям і родичами. Зрештою, це було чи не єдиною підставою для розлучення подружжя [21, 32].

Неплідність приписувалася передусім жінці, яку називали: «ялівка», «пустоцвіт», «пуста верба» та ін. А її причиною вважалося, зокрема, народження подружжя в один день, народження в суботу або в страсний четвер, народження на «голих днях» (час, коли закінчився старий місяць, а новий ще не настав), кара Божа за батьківський «п'ятничний гріх», перев'язування бабою-бранкою пуповини плоскінно, навмисні дії певних осіб (шкідлива магія) тощо [20, 11].

Безплідну жінку часто висміювали та дорікали їй, що вона не може виконати свій обов'язок, ставилися до неї зневажливо та зверхньо. Вона позбавлялася можливості брати участь у тих календарних та сімейних обрядах, в яких актуалізувалася ідея плодючості [15, 166]. Таке ж ставлення до неплодності було і в інших народів. Зокрема, у євреїв, індійців та арабів вона вважалася найбільшим прокльоном, найбільшим нещастям [2, 116].

У сім'ях, де діти помирали, батьки намагалися зберегти дитину, здійснивши символічний акт їхнього «продажу» іншим сім'ям, вважаючи, що таким чином діти «змінюють» батьків, а отже, й свою долю [2, 55].

Новонароджена дитина мала позастатеві назви: «народження», «народженняточко», «пискляточко», «муляточко» [3, 1]. Час її народження був важливим чинником, який визначав подальшу долю. В українській традиції існують різні, хоча й нечисленні народні «версії» – уявлення про появу долі. За деякими з них, вона народжується разом з дитиною або її «присуджують судці», чи наділяють нею ангели чи Бог; за іншими віруваннями долю чи недолю дитині наділяє мати.

Крім того, у народних уявленнях про щасливу/нещасливу долю значну роль відіграє день, у який народилася дитина. Визначення таких днів для народження пов'язувалося переважно із загальним уявленням про поділ днів на чоловічі/жіночі за їхнім граматичним родом і відповідно – їхньою позитивною чи негативною семантикою для особи певної статі: тобто, якщо, скажімо, дівчинка народилася в чоловічий день (понеділок, вівторок, четвер), то це вважалося неприємною прикметою [20, 12]. Подібні вірування траплялися також у чехів, вірмен, росіян, євреїв тощо. Вірмени вважали, що дитина, народжена на Зіслання святого Духа, буде розумна, на Вознесіння – щаслива, на Воскресіння – віщуном. У євреїв найкращим днем для народження дитини вважався вівторок; провіщалося, що народжена у п'ятницю – буде побожною, у суботу – розбійником [2, 29].

Від першого року до 5 – 7 років у вікових назвах дітей застосовуються терміни, які характеризують етапи їх фізичного та розумового розвитку. Впродовж першого року дитину називали: «сміяка»/«сміюн», «гуляка», «зіпака», «плакса», «плакуха», «дід», «дідуган»/«бабуся» – беззуба дитина; «зубань», «белькотун»/«белькотуха», «сокотун (-ха)», «воркотун (-ха)», «гудун», «сидун»/«сидуха» – дитина, що сидить; «плазун (-ха)», «плазуня», «лазунець» – дитина, що повзає; «дибун», «дибака», «дибуна», «дибуня», «дибунець» – дитина, що починає ходити; «ходун» – дитина, що ходить; «шавкотун (-ха)», «щебетун (-ха)» – дитина, що починає говорити; «ціркотун (-ха)» – дитина, що говорить; «німець», «німе», «мовчун» – дитина, що не говорить або мало говорить. Через рік після народження дитину називали «годовичок», «їсть першу паску» [3, 1; 20, 13].

З окремими етапами фізичного розвитку дитини на першому році життя, а саме: поява першого зуба, сидання, ходіння, переміщення дитини у зовнішній простір, харчові заборони тощо пов'язувалися певні уявлення та магічні дії [20, 13].

Протягом перших тижнів життя дитини найбільше турбувалася про неї мати: «миє, купає, сповиває, колише, годує, утішається, доглядає». Проте як тільки дитина починала тримати голівку, турбота про неї передавалася іншим членам сім'ї, інколи навіть старшим сестричкам. Батько починав цікавитися дитиною здебільшого з того часу, коли вона починала щось розуміти [3, 8].

Віковими назвами дитини другого року, які фіксували здійснення ритуального постриження її у рік, були «стрижка», «стрижак», «стригунець» [20, 13]. Крім цього, на таких дітей казали «друга паша», «друге літо», «другу паску їсть», «другу кутю» [3, 83]. На третьому році життя дитину називали «підкур», «третяк», «гулячок», «гулячка» (що вказувало на її самостійність: вона проводила цілі дні або в товаристві інших дітей або насамоті; турбота матері у цей час зводилася до мінімуму - прим, авт.), «третє літо», «третя паша» [3, 89]. На дитину четвертого року казали «джигун», «гульвіса», «метунець», «четвертак», «жевжик», «шмиглик», «четвертачок», «четверта паша», «жируни» [3, 95]. І. Щербак вказує, що збірним поняттям дитячого товариства 2-4 років було «малі діти» [20, 13], проте М. Грушевський, пише, що «малою дитиною» називали грудне немовля. Коли дитина починає бігати, її називають «великою дитиною» [3, 69].

Саме чотирирічна дитина вважалася «справжньою дитиною», зі своїм характером та особливостями [3, 98].

Початок підліткового віку відзначається застосуванням термінології, яка відбивала характер участі дітей у домашніх роботах; найбільш поширеними найменуваннями були «підпасич», «пастух» для хлопчика і дівчинки, а також для останньої «нянька», «швачечка», «пряшечка» [20, 13]. Принагідно зауважимо, що так називали дітей від п'ятирічного віку, що вказує на коротку тривалість дитинства.

Від початку «пастушого» віку до дітей застосовували не стільки саму назву «діти», скільки збірні означення типу «виросток», «виросточок», «недоросток». Загальними номінаціями за ознаками статі були: «хлопець», «хлопчище» (хлопець після 10 років), «дівчина», які конкретизувалися у відповідних свого роду «половинних» означеннях: «парубочок», «підпарубочою», «півпарубка»; «дівочка», «півдівка», «піддівка» [20, 13].

Власне, термінологія на позначення дітей підліткового віку свідчить про те, що українцям був притаманний і практичний погляд на дітей, що зумовлювався їхньою користю у домашньому господарстві. Зрештою, родильні обряди, коли пуповину перерізали на жіночих знаряддях праці, зокрема, гребені, (у дівчаток) чи чоловічих, наприклад, на сокирі (у хлопчиків) [2, 25] також свідчать про це.

Батьки здебільшого турбувалися про дітей, які могли працювати у домашньому господарстві. Так, діти до 4 – 5 років на всі пори року іноді мали лише одну сорочку. Тим дітям, які доживали до старшого віку, купували одяг для різних пір року [6, 127].

Є. Сявавко вказує, що в українських сім'ях діти 7 – 8 років вже мали свої трудові обов'язки: вони доглядали менших дітей, пасли худобу, прибирали в хаті, годували домашніх тварин [17, 80 – 82]. Проте М. Грушевський перелічуючи види робіт, які виконували діти 4 - 5 років, називав ті ж види робіт. Уже з п'яти років діти ставали підпасичами, дівчата бавили менших дітей, прибирали у хаті, мили посуд тощо. Бувало, що на п'ятому році життя дітей віддавали у найми, хоча на початку ХХ ст. в українському селі таке траплялося нечасто [3, 101 – 102].

Це ще одне свідчення того, що у минулому дитинство було коротшим, ніж зараз, і діти набагато швидше прилучалися до життя дорослих. Селянин чи міщанин, життя якого було сповнене працею, проходив три етапи людського життя: дитинство, коли особа є непродуктивна і залежна від допомоги й опіки інших; дорослість, що починалася від моменту, коли можна було її залучати до праці а старість, коли вже нема сил і людина є непридатною до праці. У ситуації, коли кожна пара рук була на рахунок, а з іншого боку, кожний, хто не міг працювати, був тягарем для родини, не дивно, що дитинство було максимально коротким, і вже кількарічні діти працювали вдома, у господарстві, на полі [21, 24 -25].

Попри те, що для кожної української сім'ї надзвичайно важливо було мати дітей, ставлення до них не завжди було лагідним. Матір мусила багато працювати, у літній період багато часу проводила поза межами хати. Немовлята у цей період були біля матері у спеціальних польових колісках, старші діти залишалися вдома

самі або під наглядом сестричок (які самі іноді мали 3 - 4 роки) чи членів сім'ї, які не могли працювати [4]. Очевидно, що така ситуація сприяла високому травматизму дітей, а також їхній смертності.

Зрештою, у тогочасному сільському середовищі не лише України, але й Європи спостерігалось явище високого рівня народжуваності і такого ж високого рівня смертності. Наприклад, протягом XVII – XVIII ст. у західноєвропейських країнах на першому році життя помирали від однієї п'ятої до однієї третьої частини всіх новонароджених. До 20 років доживали менше половини з них [11, 450]. Польський педагог Д. Жолондз-Стжелчик наводить такі статистичні дані: до першого року життя помирало 35% немовлят, до п'ятого – понад 55%, до дорослого віку доживало лише 35% [21, 25]. Тому ставлення сімей до смерті дитини часто було спокійним [9, 36 – 37, 40]: «Бог дав, Бог взяв», її відхід вважався чимось звиклим, нормальним [21, 28]. Бувало, що дітей довгий час не хрестили, й вони помирали нехрещеними.

Діти перебували у повному підпорядкуванні батьків і зобов'язані були у всьому їх слухатися [1, 139]. Аналогічно була ситуація у Західній Європі. У давній Польщі, до якої входила і значна кількість українських земель, дитина цілком підпорядковувалася батькові. Батьківська влада була настільки великою, що він міг вирішувати про свободу, життя і смерть членів родини. Він свою дитину міг продати, вбити чи віддати в заставу. Прийняття християнства дещо поліпшило становище дитини, проте влада батька залишалася такою ж сильною і ще більше погіршилося становище незаконнонароджених дітей [21, 21].

У працях з української етнопедагогіки [16; 17] робилася спроба виокремити методи виховного впливу на дитину. Зокрема, серед таких називалися схвалення, переконання, навіювання, позитивний приклад. Але більш ранні етнографічні праці, зокрема М. Грушевського [3], [4], Н. Заглади [8], вказують на те, що часто у сім'ї використовувалися репресивні методи стосовно дитини: сварка, погрози, залякування, прокльони, фізичні покарання. Починаючи з другого року життя дитини, фізичні покарання уже ставали одним із поширених методів виховання. Їх застосовували щодо дитини, яка у чомусь провинилася. Вважалося, що якщо дітей не бити, «то так воно і виросте не по людськи». Часто слово «бійка» вживалося замість «наука» [3, 86]. Власне, на доцільність використання покарань у вихованні вказують і народні прислів'я: «Діти любі, а за прутину держи», «Хто дітям потаче, той сам плаче», «Дитині дай волю, то сам підеш у неволю».

Але незважаючи на брак уваги, який приділяли матері дітям, використання ними покарань у вихованні, ставлення до батьків, зокрема, матері, в українській родині завжди було шанобливим. У народній свідомості образ матері оточений ореолом святості. Це відображено в усній народній творчості: «Мати однією рукою б'є, а другою гладить», «Материні побої не болять». О. Кісь вказує, що ці прислів'я не мають смислових антиподів [10].

Висновки. Становище дитини в українській родині минулого було неоднозначним. Незважаючи на бажання мати дітей, зневажливе ставлення до безплідних жінок, поводження з дитиною часто було суворим, застосовувалися репресивні методи виховання. Саме дитинство було швидкоплинним. Уже з трирічного віку діти були позбавлені опіки з боку старших, а з чотирирічного – вони активно включалися у трудове життя. Власне, це можна простежити за термінологією на позначення дитини різного віку, про що мова йшла вище. Етнографічні, історичні праці минулого детально описують побут української дитини. Разом з цим потрібно відзначити, що сучасні етнопедагогічні дослідження часто міфологізують українську родину та виховання у ній дітей.

Саме тому, вважаємо, є потреба в об'єктивному дослідженні місця дитини і ролі дитинства в українській виховній традиції. Подальші розвідки можуть бути спрямовані також на вивчення ставлення українського народу до сиріт, дітей з певними вадами, а також незаконнонароджених.

Література. 1. Ганенко М. Семейно-имущественные отношения крестьянского населения в Елисаветградском уезде. (Материалы по обычному праву) // Степ. Херсонский беллетристический сборник. Херсон. 1886. – СПб.: тип. В. С. Балашева, 1886. – С. 136–159.; 2. Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу // Матеріали з південної Київщини. Обробив др. Зенон Кузеля // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1906. – Т. VIII. – С. 1–220.; 3. Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу // Матеріали з південної Київщини. Обробив др. Зенон Кузеля // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1907. – Т. IX. – С. 1–144.; 4. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. – К.: Либідь, 2006. – 256 с.; 5. Давидова О. Гуманістическіе традиції народної педагогіки і етнопедагогіки // Академічний вестник Інститута освіти дорослих Російської академії освіти «Человек и образование». – 2009. – №1. – С. 30–35.; 6. Дерлиця М. Селянські діти. Етнографічний нарис // Етнографічний збірник НТШ. – Т. 5. – 1898. – С. 121–136.; 7. Євтух М.Б., Марушкевич А.А., Дем'яненко Н.М., Чепак В.В. Етнопедагогіка. Ч.І. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. – 150 с.; 8. Заглада Н. Побут селянської дитини. Матеріали до етнології. – К., 1929. – Т. 1. – 260 с.; 9. Зидер Р. Соціальна історія сім'ї в Західній Європі (кінець XVIII - XX вв.): Пер. з нем. – М.: Владос, 1997. – 302 с.; 10. Кісь О. Материнство і дитинство в українській традиції: реконструкція міфа // Соціальна історія. Ежегодник 2003. Женская и тендерная история / Под ред. Н. Пушкаревой. – М.: «Российская политическая энциклопедия», 2003. – С. 156–172.; 11. Кон И. Социологическая психология. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 1999. – 560 с.; 12. Кузеля З. Про студії над дітьми // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1907. – Т. IX.-С. XI-XXIII.; 13. Лепкий Д. Деякі вірування про дитину // Зоря. – 1886. – № 15–16. – С. 77–269.; 14. Педагогіка: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С. Рапацевич. – Мн.: «Современное слово», 2005. – 720 с.; 15. Плотникова А.А. Бесплодие // Славянские древности. Этнолингвистический словарь: В 5 т. / Под ред. Н.И. Толстого. – Т.1. – М.: Международные отношения, 1995. – 166 с.; 16. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.; 17. Сявако С.І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. – К.: Наукова думка, 1974. – 152 с.; 18. Українське народознавство / За ред. С.П. Павлюка; Передм. М.Г. Жулинського. – К.: Знання, 2006. – 568 с.; 19. Франко І. Рецензія на працю «Дитина в звичаях і віруваннях українського народу» // Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. – К.: Либідь, 2006. – С. 8.; 20. Щербак І. Діти в обрядах та віруваннях українців XIX – початку XX ст. (статевіковий аспект традиційної культури): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.05 / І.М. Щербак; НАН України. Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського. – К., 2004. – 18 с.; 21. Żołądź-Strzelczyk D. Dziecko w dawnej Polsce. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2006. – 354s.